

EN ENES PELIDIJA

Ešfer Kovačević, *Granice bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj Republici po odredbama Karlovačkog mira, „Svjetlost“, Sarajevo 1973 (str. 325)*

Iako se u dosadašnjoj literaturi kod nas pisalo o Karlovačkom miru i njegovom značaju, ipak do sada niko od naših historičara koji se bave periodom osmanske vladavine u našim zemljama nije obradio i dao cjelovitu sliku uzroka i posljedica ovog mira. Možda, donekle, izuzetak predstavlja dr. Stjepan Srkulja, koji je objavio tekst ugovora Karlovačkog mira na italijanskom jeziku o granicama bosanskog pašaluka prema Austriji, ali ne i prema Mletačkoj Republici koje su takođe bile uspostavljene ovim mirom.¹⁾ Zbog toga knjiga Ešrefa Kovačevića *Granice bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj Republici po odredbama Karlovačkog mira* u izdanju izdavačkog preduzeća «Svjetlost» iz Sarajeva predstavlja prijatnu novinu. Ova knjiga je utoliko interesantnija što obrađuje period veće dekadencije Osmanske Carevine u XVII vijeku i njeno prvo krupnije povlačenje iz evropskog dijela Carstva. Kovačević je u ovom radu dao cjelovitu sliku zbivanja u Osmanskoj Carevini u ovom periodu kada je ona po odredbama mira u Sremskim Karlovcima 26. (1) 1699. godine bila prisiljena da se odrekne velikih teritorija sjeverno od Save i Dunava u korist Austrije i velikog dijela svoje teritorije u današnjoj Dalmaciji u korist Mletačke Republike.

¹⁾ Dr. Stj. Srkulj, Ujedinjenje među po karlovačkom i požarevačkom miru, Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva, Zagreb, 1907, str. 24—43

U predgovoru (str. 5—12) autor navodi literaturu kojom se koristio prilikom pisanja ovog rada. Knjiga je zasnovana na podacima rukopisa koji se sada nalaze u Narodnoj i u univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine u Sarajevu i fotokopijama hududnama iz Arhiva Muzeja Topkapi iz Istambula i hududnama iz Historijskog arhiva iz Zadra, kao i filmovane arhivske građe iz Carigrada. Isto tako, autor se koristi i izvorima, kao što su tekstovi ugovora kod poznatih turskih istoričara Rašid-efendije,²⁾ prof. Nihata Erima³⁾ i njemački tekst od Angelija.⁴⁾ Kovačević u ovom dijelu knjige ističe da želi da prikaže »političke, ekonomske i prvenstveno vojne situacije onog perioda Osmanske Imperije, koji je prethodio ovim velikim promjenama i konačno ih doveo do uspostavljanja ovih granica«. (Str. 10).

Kako se i u uvodu ističe, još od Sulejmana Zakonodavca (1520—1566.), kada je Carstvo bilo na vrhuncu svoje moći, počeo je period polagane, ali konstantne dekadencije, da bi u XVII vijeku to opadanje bilo još izrazitije. Već tada, sredinom XVI vijeka, javljaju se ljudi koji su ukazivali na početak opadanja turske moći i predlagali izvjesne reforme u cilju zaustavljanja tih početnih slabosti. Među njima ističe se i naš zemljak Hasan Kjafi Pruščak (1544—1616), koji je ukazivao na početne slabosti Carstva.

U prvoj glavi (I) pod naslovom »Osmanska Carevina u XVII vijeku« (str. 15—64), kao što se i u naslovu vidi, prikazana je politička, društvena i vojna situacija Osmanske Imperije toga vijeka. Kratko, jasno i slikovito prikazani su važniji događaji osmanske istorije toga perioda, pri čemu autor daje opis vladavine svih sultana Osmanskog Carstva iz XVII vijeka. Ne upuštajući se u detaljisanje, prikazao je uzroke koji su doveli do opadanja moći Osmanske Imperije i njenih teritorijalnih gubitaka mirom u Sremskim Karlovcima.

U glavi II (A) prvog dijela ove knjige, pod naslovom »Razgraničenje sa Austrijom«, Kovačević je prikazao turski tekst ugovora o miru sa ovom zemljom koji se sastojao od 20 članova. U istoj glavi pod tačkom B dat je prikaz austrijsko-turske granice koja je povučena poslije Karlovačkog mira uz opis poteškoća koje je austrijsko-turska komisija imala prilikom razgraničenja. Prema 4. čl. ovog ugovora, kako i sam autor navodi, povučena je prava linija od ušća Tise u Dunav i ušća Bosuta u Savu. Prema ovom ugovoru, desna strana ovog pravca pripala je Austriji, a lijeva Turskoj.

Dok je u prethodnim glavama prikazan ugovor o miru i granicama između Austrije i Turske, dotle je u trećoj (III) glavi (str. 108—151) pod tačkama A i B Kovačević prikazao ugovor između Osmanske Carevine i Mletačke Republike, takođe potpisan u Sremskim Karlovcima 1699. godine. Kao posrednici u zaključivanju ovoga mira, spominju se

²⁾ Tarih-i-Rašid efendi, Istanbul, 1952. Tom I p. 242. a, i dalje-za ugovor o miru sa Austrijom, odnosno 246 b, i dalje-za ugovor o miru sa Mletačkom Republikom.

³⁾ Devletlerarası Hukuku ve siyasi Tarih Metikleri, Ankara 1953, tom I, p. 27—35. Ugovor o miru sa Venecijom Erim nije uopšte donio.

⁴⁾ Feldzue gegen die Tüken 1697—1698 und der karlowitzer Friede 1699, Wien, 1876, p. p. 301—321.

engleske i holandske diplomate. Ovaj ugovor sastojao se od 16 članova u kojima je regulisan odnos dviju zaraćenih strana. U njemu postoji i dodatak u kojem turski izaslanici daju Veneciji rok za potpisivanje ugovora, a u slučaju da Mletačka Republika želi neke izmjene da tom prilikom kao posrednici budu »ćesarevi ljudi« (ljudi sa austrijskog dvora — E. P.). I ovdje su navedene granične međe (humke) koje su mletačka i turska komisija tom prilikom povukle. U zaključku (str. 151—153) autor konstatuje pri obradi ove materije u studiji sljedeće: »Mora se imati u vidu činjenica da se sadašnje granice Bosne i Hercegovine prema sjeveru, zapadu i jugozapadu, ne razlikuju mnogo od onih koje su povučene prema odredbama Karlovačkog mira«. (str. 152) Pored skraćena i davanja njihovog punog značenja na str. 153. radi lakšeg snalaženja čitalaca koji se interesuju za pojedine izvore koje u skraćenom obliku ne znaju, Kovačević od 155—162. stranice navodi izdate izvore i literaturu kojom se koristio prilikom pisanja knjige (ukupno 172), kao i osam neobjavljenih korišćenih izvora.

U drugom dijelu knjige (165—321) donesen je turski tekst ugovora o miru sa Austrijom, kao i tekst ugovora o granicama ovih dviju zemolja, pisan arapskim pismom na turskom jeziku (165—208). Istim takvim pismom prikazan je i tekst ugovora o miru i granicama i sa Mletačkom Republikom (208—254). Istoričari koji poznaju turski jezik i arapsko pismo mogu uporediti ove ugovore sa autorovim prijevodima koje je dao od 255—299. stranice. Na kraju knjige dat je registar ličnih i geografskih naziva i Errata (str. 301—321). I pored svega do sada prikazanog, ova knjiga bi izgledala nepotpuna da autor na kraju nije dao i tri fotokopirane karte koje prikazuju granice Osmanskog Carstva sa Austrijom i Mletačkom Republikom poslije Karlovačkog mira, u kojima čitalac može da vidi i prati ona granična mjesta i nazive koji se u knjizi spominju.

Čitajući ovu knjigu može se vidjeti koliko je napora Kovačević uložio u ovaj rad. I sam autor ističe da je gotovo sva spomenuta geografska mjesta koja se spominju u ovoj studiji lično obišao i utvrdio njihove lokalitete. Ovo je utoliko teže, jer su mnoga geografska imena iz XVII vijeka, tokom vremena do danas, izmijenila svoj naziv, i to ne samo imena nego i geografski izgled, kao, npr. manja jezera, rijeke, naselja itd., pa je i to iziskivalo veliki trud i strpljenje. Jednom riječju, to je predstavljalo pravi pionirski rad.

Metodološki pristup radu, kratkoća i jasnost rečenica su učinili da autor ostane jasan i shvatljiv za širu čitalačku publiku. Za istoričare i istorijsku nauku ovo djelo predstavlja još jedan dragocjen doprinos u rasvjetljavanju istorije naših naroda u XVII vijeku.